Економічні науки

338.45:630+339.13

Лакіза Вікторія Володимирівна

старший викладач

кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва

Національний університет «Львівська політехніка»

Лакиза Виктория Владимировна

старший преподаватель

кафедры менеджмента и международного предпринимательства

Национальный университет «Львовская политехника»

Lakiza Viktoriia

Senior Lecturer of the

Department of Management and International Business

Lviv Polytechnic National University

Гавриліна Дар'я Василівна

студентка

Національного університету «Львівська політехніка»

Гаврилина Дарья Васильевна

студентка

Национального университета «Львовская политехника»

Havrylina Daria

Student of the

Lviv Polytechnic National University

ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГУ ТІНЬОВОГО РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

ОСОБЕННОСТИ МОНИТОРИНГА ТЕНЕВОГО РЫНКА ДРЕВЕСИНЫ В УКРАИНЕ

THE FEATURES OF THE SHADOW MARKET OF WOOD IN UKRAINE

Анотація. *У статті проаналізовано сучасний стан системи моніторингу ринку деревини в Україні, наведено оцінювання тіньового ринку деревини в Україні, визначені основні проблеми та запропоновано відповідні рекомендації щодо ведення лісогосподарської діяльності на території України.*

Ключові слова: *моніторинг, тіньовий ринок, інвентаризація, сертифікація, система електронного обліку деревини.*

Аннотация. *В статье проанализировано современное состояние системы мониторинга рынка древесины в Украине, изложено оценивание теневого рынка древесины в Украине, определены основные проблемы и предложены рекомендации касательно ведения лесохозяйственной деятельности на территории Украины.*

Ключевые слова: *мониторинг, теневой рынок древесины, инвентаризация, сертификация, система электронного учета древесины.*

Summary. *The current state of the monitoring system for the wood market in Ukraine and assessment of the shadow market of wood in Ukraine is analyzed in the article. The main problems of the forest management are identify and there are recommendations for their solution.*

Key words: *monitoring, the shadow market of wood, inventory, forest certification, electronic accounting system for wood.*

Постановка проблеми. На сьогодні, внаслідок недосконалості моніторингу лісових ресурсів та неузгодженості механізму підтвердження походження деревини, відсутності єдиної державної системи щодо збирання, накопичення, оброблення та надання інформації про

походження, заготівлю та реалізацію лісоматеріалів, у лісовому секторі існує велика частка ринку, яка не бере участь у оцінюванні економічної ефективності ведення лісового господарства. Продаж нелегально заготовленої деревини здійснюється на підставі підроблених документів, що призводить до збільшення обсягів вчинення правопорушень, які містять ознаки кримінальних злочинів.

Нелегальна діяльність у лісовому секторі щороку завдає державі мільйонних збитків. Так, у 2015 р., в державному лісовому фонді лісогосподарських підприємств, які належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України виявлено понад 6,5 тис. випадків здійснення незаконних рубок, під час яких заготовлено близько 24,2 тис. куб. м лісоматеріалів. Загальна сума заподіяної шкоди державі становить близько 87 млн. гривень [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти моніторингу тіньового ринку розглянуті у працях З.С. Варналія, А. Турчинова, А.Н. Шохіна, Т.І. Корягіної, Д. Макарова, В.О. Ісправнікова, В.М. Єсипова, К. Улибіна, А.А. Крилова, Е. Фейга та багато інших науковців, які систематизували усі дотичні поняття для розкриття сутності проблематики «схованого» ринку та визначили її вплив на економічний розвиток країни загалом.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча проблема тіньового ринку деревини є досить актуальною, більша частина науковців акцентує увагу лише на проблематиці єдиної системи електронного обліку деревини, проте питання моніторингу ринку деревини та ведення статистики лісових ресурсів розглянуто недостатньо.

Формулювання цілей статті. Дослідження проблеми тіньового ринку деревини України визначило формулювання наступних цілей:

– проведення аналізування існуючої системи моніторингу лісових ресурсів;

- визначення проблем чорного ринку деревини;
- розроблення рекомендацій щодо покращення контролю за рухом деревини на території України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Систематизувавши теоретичні відомості, можемо сформулювати визначення поняття «моніторингу тіньового ринку деревини» як системи збору та аналізування інформації про наявність і рух деревини, що не вноситься в офіційний облік та не підлягає оподаткуванню.

В Україні інформаційна база щодо наявності, розподілу та інших характеристик лісових ресурсів, здійснюється у двох напрямках: в державному лісовому кадастрі та державному обліку лісів. У Лісовому кодексі України [2] зазначено, що державний лісовий кадастр і державний облік лісів містять систему відомостей і документів про:

- правовий режим лісового фонду та розподіл його між користувачами;
- якісний і кількісний стан лісового фонду;
- поділ лісів за групами та їх класифікацію за категоріями захищеності;
- результати економічної оцінки та інші дані, необхідні для раціонального ведення лісового господарства та оцінювання результатів господарської діяльності в лісовому фонді.

Варто зазначити, що дані оновлюються раз у 5 років. Останнє оновлення відбулось у 2011 р. Через відсутність бюджетних коштів не був здійснений державний облік лісів станом на 01.01.2015 р., як це було передбачено державною цільовою програмою «Ліси України» на 2010-2015 рр. Крім того, інформація державного лісового кадастру є засекреченою відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [3].

Останнім часом в Україні успішно впроваджується сертифікація лісів за міжнародною схемою Лісової опікунської ради (Forest Stewardship Council®, FSC) – міжнародної некомерційної неурядової організації, метою якої є просування відповідального управління лісами в усьому світі.

Метою лісової сертифікації є забезпечення економічно, екологічно і соціально збалансованого ведення лісового господарства шляхом виконання відповідних загальновизнаних і таких, що заслуговують на довіру, стандартів.

Лісова сертифікація включає дві складові. Перша, це сертифікація системи ведення лісового господарства, а друга – сертифікація ланцюга постачання продукції. Під час першої відбувається оцінювання відповідності лісового господарства сукупності екологічних, соціальних і економічних вимог, друга ж торкається налагодження системи відстеження руху деревини та іншої продукції з сертифікованих лісових господарств до споживача через усі етапи трансформації сировини в готову продукцію, призначену для використання кінцевим споживачем. Таким чином, якщо перша складова безпосередньо стосується лісових господарств, то друга – деревообробних і лісоторгівельних підприємств, які використовують деревину з сертифікованих лісів [4].

Не менш важливою проблемою, яка стосується ведення обліку наявних лісових ресурсів, являється відсутність єдиної статисти стичної бази. Для проведення загального оцінювання ефективності ведення лісогосподарської діяльності необхідно збирати дані Держлісагентства, Державної служби статистики України, систематизувати наведену інформацію окремо по кожному лісовому господарству. Однак слід зазначити, що Держлісагентству підпорядковується 73% лісогосподарської території, дані про решту кількість лісу знаходяться в закритому доступі.

Питання системи електронного обліку деревини (ЕОД) почало активно розвиватися із виданням наказів №159 від 27.05.2010 р. «Про

активацію роботи щодо створення єдиної державної системи електронного обліку деревини» та наказу №109-ОСМ від 8.11.2012 року «Щодо заходів по впровадженню елементів єдиної державної системи електронного обліку деревини» [5]. Після цього всі лісогосподарства України почали поступово переходити на нову систему. В 2012 р. була затверджена Тимчасова інструкція з електронного обліку деревини [6], де описуються загальні положення та первинні документи по операціям.

Згідно проекту постанови «Про єдину державну систему електронного обліку деревини» [7] функціями системи ЕОД мають бути:

- збирання, накопичення, обробка, захист, облік та надання інформації про походження, заготівлю та реалізацію постійними лісокористувачами лісоматеріалів на території України;
- облік лісоматеріалів на всіх етапах господарської діяльності постійних лісокористувачів відповідно до Інструкції про функціонування єдиної державної системи електронного обліку деревини, затвердженої Мінагрополітики;
- моніторинг і аналіз інформаційних даних щодо походження, обсягу фактичної заготівлі та реалізації лісоматеріалів постійними лісокористувачами;
- обмін інформацією з органами Міністерства внутрішніх справ та Державної фіскальної служби;
- забезпечення користувачів інформацією Системи ЕОД.

До Системи ЕОД долучались тільки лісові господарства, які підпорядковуються Держлісагентству. З 1.11.2017 р. впроваджується пілотний проект ведення єдиної державної системи електронного обліку деревини, що зобов'язує усіх лісокористувачів вести облік деревини згідно з ЕОД [8].

За підрахунками низки експертів, тіньовий ринок деревини в 2010 р. складав близько 3,18 млн. $м^3$ деревини. В 2013 р., після запровадження

єдиної державної системи електронного обліку, обіг деревини на тіньовому ринку знизився майже на 800 тис. м^3 (≈ на 20%). А в 2014 р., після повноцінного функціонування даної системи практично у всіх ресурсних лісогосподарських підприємствах та після набуття чинності спільного наказу Міністерства інфраструктури та Міністерства аграрної політики та продовольства України № 961/707 від 29.11.2013, яким було затверджено спеціалізовану форму товарно-транспортної накладної ТТН-ліс, що формується та друкується лише у єдиній державній системі електронного обліку, «тіньовий ринок» деревини в Україні склав близько 1,4 млн.м^3 [9].

Однією з причин розвитку тіньового ринку деревини є незначні штрафи та гнучкість правової бази. Держлісагентство готує законопроекти щодо підвищення матеріальної кари за незаконні дії. Наприклад, пропонується за незаконну рубку штрафувати від 8,5 до 17 тис. грн.. (зараз 800 - 1700 грн.), або позбавленням волі терміном до 5 років. За неправильну видачу лісорубних та лісових квитків, що призводить до порушення правил під час будь-яких рубок, – штрафи майже 4,5 тис. грн.. (зараз це максимум 136 грн.). Для порівняння у Литві матеріальна відповідальність за незаконні рубки лісу становить $92 тис. [9].

Основними рекомендаціями стосовно покращення ведення моніторингу руху деревини є наступні:

– створення порталу, який би об'єднував в собі аналітичні дані про кількість лісових угідь на території України, про різноманіття сортів лісу, їх розподіл та ін. Систематизована та зведена інформація повинна бути доступною. Така база даних дозволить кожному користувачу оцінити стан лісових ресурсів, провести територіальний аналіз, визначити існуючі проблеми та, на основі отриманої інформації, сформулювати варіанти їх вирішення;

- удосконалення єдиного державного електронного обліку деревини: нами пропонується додати до інформаційної бази бірки, яка використовується для маркування деревини, пункт призначення та час маркування - дане нововведення дозволить мінімізувати можливі маніпуляції, адже кожне дерево повинно бути спилено тільки після його покупки, і покупець не зможе ухилитись від сплати податків;
- створення постійно діючого неупередженого органу для проведення систематичної інвентаризації лісів. Остання спроба створення такого органу в Україні – формування Центру національної інвентаризації лісів (ЦНІЛ). Проте його діяльність була вибірковою, і за час його існування (2007-2015 рр.) пройшли перевірку лише ліси Сумської та Івано-Франківської областей [10]. Це вказує про наявність надзвичайного браку інформації щодо стану лісових ресурсів інших областей України.

Висновки. Таким чином, відсутність актуальних статистичних даних, єдиної системи ведення обліку та реально діючого органу інвентаризації лісових ресурсів, мізерна матеріальна та незначна кримінальна відповідальність за провадження незаконних дій щодо ведення лісового господарства є привабливими факторами для розвитку тіньового ринку деревини на території України.

Боротьбу з нелегальною діяльністю у лісовому секторі потрібно здійснювати за допомогою всіх можливих інструментів і важелів, вона має супроводжуватися підвищенням прозорості в прийнятті рішень керівництвом галузі.

Перспективи подальших досліджень. На основі здійснених нами досліджень в розрізі даної тематики визначено, що подальших досліджень потребує процес розробки системи постійної інвентаризації лісогосподарських ресурсів України.

Література

1. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про єдину державну систему електронного обліку деревини» [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.minagro.gov.ua/en/node/22458
2. Державний облік лісів України – підсумки та прогнози [Електронний ресурс] / В. Гульчак // «Лісовий і мисливський журнал». - 2012. - №2 - Режим доступу до журн.: http://www.lisproekt.gov.ua/materialy-ta-zvity/derzhavnyj-oblik-lisiv
3. Постанова «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» № 835 від 21 жовтня 2015 р. зі змінами від 26.05.2017р., підстава 354-2017-п [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF
4. Державне агентство лісових ресурсів України Сертифікація лісів [Електронний ресурс] - Режим доступу:http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=138413&cat_id=36096&search_param=%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F+%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%96%D0%B2&searchForum=1&searchDocarch=1&searchPublishing=1
5. Тимчасова інструкція з електронного обліку деревини 2012 рік [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.lisportal.org.ua/19683/
6. Електронний облік лісів [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://sollis.if.ua/elektronnyi-oblik
7. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про єдину державну систему електронного обліку деревини» від 28.10.2016р. [Електронний ресурс] - Режим доступу:

http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article;jsessionid=F870F55A3E261DA0701ECD0FB7A2D4D4.app1?art_id=172584&cat_id=104547

8. Про впровадження пілотного проекту ведення єдиної державної системи електронного обліку деревини [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.lisportal.org.ua/88377/
9. Державне агентство лісових ресурсів України «Публічний звіт за 2016 рік» [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/archive/docview?typeId=177276
10. Звіт з аграрної політики «Інвентаризація лісів – статус кво в Україні, досвід Німеччини та рекомендації від FAO» [Електронний ресурс] / В. Сторожук, Г. Поллей – Режим доступу: https://www.lisportal.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/APD_APR_06-2017_Forest_Inventories_ukr.pdf
11. Тимчасова інструкція з електронного обліку деревини 2012 рік [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.lisportal.org.ua/19683/
12. Електронний облік лісів [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://sollis.if.ua/elektronnyi-oblik